

Ksenofont | ATENSKA USTAVA

(pripisano Ksenofontu)

Prevod Mateja KAVAŠ

Ta politični pamflet neznanega pisca so v antiki našli med zapiski zgodovinarja Ksenofonta in mu vrsto let zmotno pripisovali avtorstvo. Besedilo naj bi nastalo ok. leta 420 pr. Kr., torej prezgodaj, da bi ga lahko napisal Ksenofont (ok. 428-ok. 354 pr. Kr.). Pisec, ki je glede na njegovo poznavanje razmer vsekakor bil Atenec in več kot očitno naklonjen oligarhiji, kritično, mestoma že kar cinično, opisuje delovanje atenske demokracije, a ji kljub temu priznava, da služi svojemu namenu – ohranjanju vlade ljudstva. Avtorja oziroma besedilo zaradi oligarhične in prezirljive drže do ljudstva pogosto imenujejo kar Stari oligarh.

Besedilo je za tedanje literarne težnje napisano v dokaj netipičnem slogu. Namesto dolgih, strogo urejenih povedi naletimo na razmeroma kratke povedi, pogosto se ponavljajo besede in besedne zveze, po drugi strani pa se tudi marsikaj izpusti, tako da se nenavaden miselni tok in ritem besedila močno približata govorjenemu jeziku.

I.

1. Pri atenski ustavi ne odobravam, da so izbrali tak način vodenja države zato, ker so s tem določili, da ničvredneži shajajo bolje kot plemiči; zato res nisem zadovoljen z njo. Ker pa so že tako sklenili, bom prikazal, kako dobro ohranjajo ustavni red ter upravljajo vse drugo, o čemer ostali Grki menijo, da ravnajo narobe.

2. Najprej bom povedal to, da se tam zdi, da imajo reveži in ljudstvo upravičeno več od plemenitih in bogatih zato, ker ljudstvo vodi ladje ter zagotavlja mestu moč, in iz ljudstva izhajajo krmarji, poveljniki ter kapitani, opazovalci in ladjedelci; ti so tisti, ki z močjo ogrinjajo mesto, mnogo bolj kot hopliti, plemiči in bogataši. Ker je torej tako, se zdi pravično, da so vsi deležni državnih služb preko žreba in volitev ter da sme govoriti od državljanov¹ vsak, ki želi.

¹ V vseh grških mestih je imelo državljanstvo zgolj omejeno število prebivalcev. V Atenah so bili polnopravni državljani polnoletni moški, katerih starši so bili polnopravni državljani in zakonito poročeni. Priseljenci, sužnji in ženske so imeli zelo omejene državljske pravice. Atenska demokracija je poznala tri načela enakosti, ki so veljala za državljane: enaka pravica do govorjenja, enakost pred zakonom, enaka pravica do opravljanja državnih služb. Vsak atenski državljan je bil tudi član državnega zbora (eklezija).

3. Nadalje pa, kolikor je državnih služb, ki prinašajo varnost celemu narodu, če so v sposobnih rokah, toliko jih je, ki prinašajo nevarnost, če niso; za te službe ljudstvo ne zahteva, da bi jih bilo deležno, niti ne meni, da mu pripada žreb za mesto strategov niti za poveljstvo konjenice; ljudstvo namreč ve, da je koristneje, če ne vodijo teh služb, ampak jih prepustijo najsposobnejšim, se pa ljudstvo trudi pridobiti uradniška mesta, ki prinašajo dobiček in koristi za dom.

4. Potem se nekateri čudijo, da na vseh ravneh dajejo več ničetom, revežem in prostakom kot pa plemenitašem, a se bo izkazalo, da ravno s tem ohranjajo demokracijo. Če gre dobro revnim, preprostim ter zmenetom in le-ti postajajo številnejši, demokracijo krepijo, če pa gre dobro bogatim in plemenitim, se jim pripadniki nižjega ljudstva močno zoperstavljajo.

5. Po vsem svetu plemstvo nasprotuje demokraciji, saj je plemičem lastna le nezatna zaletavost ter nepravilnost, pri poštenih dejanjih pa velika tankovestnost, a pri ljudstvu prevladuje neukost, nepokornost in ničvrednost; nemara jih v sramotna dejanja vodi bolj revščina, tudi neotesanost ter neukost sta pri nekaterih ljudeh posledica pomanjkanja.

6. Morda bi kdo rekel, da se ne bi smelo dovoliti govoriti vsem po vrsti niti udeleževati se posvetov, temveč le najbolj spretnim in odličnim možem. A tudi pri tem, ko pustijo govoriti ničetom, se kažejo kot zelo preudarni. Če bi govorili in odločali samo plemiči, bi zgolj v svojo korist, ne pa v korist ljudstva; sedaj pa tisti revež, ki želi, vstane in spregovori ter izvrta korist zase in sebi enakim.

7. Lahko bi kdo rekel: »Le kako bi tak človek vedel, kaj je dobro zanj in za množico?« Vendar se oni zavedajo, da neukost, ničevost in naklonjenost takega človeka bolj koristi kot pa vrlina, modrost, a zlonamernost plemiča.

8. S takimi metodami mesto ne postane najboljše, se pa na tak način najboljše ohranja demokracijo. Ljudstvo namreč ne želi biti suženj mesta z odličnimi zakoni, temveč svobodno in na oblasti, za slabo zakonodajo mu ni mar in kar ti ocenjuješ kot neurejenost države, to omogoča moč in svobodo.

9. Če iščeš urejeno zakonodajo, boš najprej opazil, da plemstvo postavlja zakone v svojo korist, nato pa, da plemiči kaznujejo ničvredneže, da se plemiči posvetujejo o državi in da ne dovolijo neomikanim posvetovati se ne govoriti ne zborovati. S takimi poštenimi ukrepi bi ljudstvo kaj kmalu prešlo v suženjstvo.

10. V Atenah so sužnji in priseljenci nadvse predrzni; tam se jih ne sme niti udariti, suženj se ti celo ne umakne s poti. Zakaj je to tako udomačeno, bom povedal jaz: če bi zakon dopuščal, da svobodnjak sme udariti sužnja, priseljenca ali osvobojenca, bi bil marsikdaj tepen Atenec, ker bi mislili, da je suženj; tam se preprosti ljudje namreč ne oblačijo nič bolje od sužnjev in priseljencev, tudi po zunanosti niso zglednejši.

11. Če se kdo čudi, da tam dovolijo nekaterim sužnjem živeti v razkošju in veličastju, se izkaže, da delajo to načrtno. Kjer moč predstavlja mornarica, moramo sužnje nujno plačevati z denarjem, da zaslužimo z odkupnino, za katero delajo, a nato jih moramo svobodne odpustiti. Kjer pa so sužnji premožni, tam se mojemu sužnju ne splača več, da bi se te bal; v Sparti bi se te moj suženj bal, če pa bi se bal tvoj suženj mene, bi izročil tudi svoje imetje, da ne bil več v nevarnosti.

12. Zaradi tega smo torej uvedli enakost sužnjev napram svobodnjakom ter priseljencev napram meščanom; kajti mesto potrebuje priseljence zaradi razvoja obrti ter zaradi pomorstva in je zato razumljivo, da smo uvedli enakopravnost priseljencev.

13. Ljudstvo je tam razvrednotilo tiste, ki se ukvarjajo s športom in glasbo, meneč, da to početje ni častno, a vedoč, da se s tem niso sposobni² ukvarjati. Kar se tiče vzdrževanja³ zborov, telovadišč in ladij, vedo, da zbor plačujejo bogati, denar pa prejema ljudstvo; tudi telovadišča in ladje vzdržujejo bogati, koristi pa ima spet ljudstvo. Prostaki imajo torej za primerno, da za petje, tek, ples in jadranje na ladjah prejemajo plačilo, da sami pridobivajo, bogati pa postajajo revnejši. Tudi na sodiščih jih bolj kot prava zanima le lastna korist.

14. Kar se tiče zaveznikov, da plujejo od doma, po mili volji ovajajo plemiče ter jih sovražijo, vedo, da mora podložnik nujno sovražiti vladajočega in če imajo moč v mestu bogati ter plemeniti, da bo vlada ljudstva v Atenah le kratkotrajna; zato zaničujejo plemiče, jim odvzemajo premož-

² Ukvarjanje s športom in glasbo je bil v Atenah privilegij bogatih, saj si preprosti ljudje ob vsakodnevnem boju za preživetje niso mogli privoščiti, da bi izgubljali čas s takimi dejavnostmi.

³ Avtor našteva nekaj najbolj značilnih finančnih obveznosti, ki so jih imeli bogati Atenci do države. Taka javna služba, povezana s precejšnjimi stroški, se je imenovala liturgija. V Atenah so imeli kakih 60 različnih liturgij letno. Liturgija za postavitev dramskih del se je imenovala horegija, gimnaziarihija je krila stroške vzdrževanja gimnazijev (telovadišč), trierarhija je pomenila vzdrževanje in opremljanje vojnih ladij. V stroške so bile vključene tudi plače in nagrade igralcev, trenerjev, veslačev in drugih, ki so sodelovali pri posameznih projektih.

nje, jih izganjajo ter pobijajo, podpirajo pa ničvredneže. Atenski plemeni-taši pomagajo plemičem v zavezniških mestih, vedoč, da jim ohranjanje plemstva v teh mestih vedno le koristi.

15. Morda bi kdo trdil, da je moč Aten odvisna od plačilne sposobnosti zaveznikov. Pripadnikom ljudstva se zdi bolje, da sleherni Atenec pose-duje premoženje zaveznikov, oni pa naj imajo dovolj le za preživetje in delo, tako da so brez moči za snovanje zarot.

16. Slaba odločitev atenskega ljudstva se zdi tudi to, da sili zaveznike pluti na pravde v Atene⁴. Oni pa so preračunali, koliko je v tem koristi za atenski narod; najprej da dobivajo dohodek od pritanij skozi celo leto, nato da upravljajo zavezniška mesta sedeč doma, ne da bi jim bilo treba kam pluti, da tako na sodiščih podpirajo predstavnike ljudstva, nasprotni-ke pa pogubljajo; saj če bi vsak imel pravde doma, bi zaradi sovražnosti do Aten pogubili tiste, ki so atenskemu ljudstvu najbolj naklonjeni.

17. Poleg tega ima atensko ljudstvo še več koristi, da so pravde zavezni-kov v Atenah. Najprej ima mesto večji dohodek od carine v Pireju, potem gre dobro tistemu, ki v najem oddaja hišo, potem se služi z izposojjo voza ali sužnja, tudi klicarjem gre bolje, ker prihajajo zavezniki v Atene.

18. In še, če zavezniki ne bi prihajali na pravde, bi spoštovali samo tiste Atence, ki plujejo k njim: stratege, poveljnike trier ter poslance, sedaj pa je sleherni zaveznik prisiljen laskati se atenskemu ljudstvu: ker je moral priti v Atene, se zaveda, da je kazen ali zadoščenje v rokah nikogar drugega kot navadnega ljudstva, ki v Atenah predstavlja zakon; tako mora na sodiš-čih rotiti in vsakega prihajajočega prijemati za roko. Zaradi tega postajajo zavezniki vedno bolj sužnji atenskega ljudstva.

19. Poleg tega so se zaradi premoženja in državnih služb v tujini oni in tisti, ki jih spremljajo, nevede naučili veslati, saj je neizogibno, da človek, ki pogosto pluje, sam oziroma njegov služabnik prime za veslo ter se naučil mornarskih izrazov. Z izkušnjami in vajami v plovbi so postali dobri krmar-ji, nekateri so se urili na manjših čolnih, nekateri na tovornih ladjah, neka-teri pa so od tam prešli na triere. Mnogi znajo veslati takoj, ko stopijo na ladjo, ker so se izurili že poprej v celem življenju.

⁴ Za vse države, ki so bile združene v atiški pomorski zvezi, je imelo vlogo prizivnega sodišča v primeru zasebnih tožb veliko porotno sodišče (heliaja), ki ga je bil uvedel Solon in je štelo 6000 članov. Kasneje se je heliaja razdelila na več porot različnega obsega (od 200 do 1500 članov).

II.

1. Hoplitska vojska, za katero se zdi, da ji gre v Atenah najslabše, je tako urejena, ker smatrajo, da so šibkejši od sovražnikov in da jih je manj; po ozemlju pa presegajo zaveznike, ki plačujejo davke, in menijo, da njihova hoplitska sila zadostuje, če obvladuje zaveznike.

2. Pa tudi slučajno je tako nanoslo; podložniki iz majhnih mest na kopnem imajo možnost, da se povežejo in združeni vojskujejo, a podjarmljeni na morju, ki živijo na otokih, mest ne morejo povezati v eno, saj je med njimi morje; tisti pa, ki jim vladajo, so gospodarji morja. In četudi otočanom uspe, da se skrivaj združijo na enem otoku, bodo pomrli od lakote.

3. Od tistih mest na celini, ki so pod oblastjo Atencev, velika obvladujejo s strahom, mala pa popolnoma z gospodarsko odvisnostjo: ni namreč mesta, ki mu ne bi bilo treba česa uvažati ali izvažati. Tega pa seveda ne more, če ni pokoren tistim, ki vladajo morju.

4. Potem imajo gospodarji morja možnost početi, kar lahko gospodarji kopnega zgolj včasih: plenti zemljo močnejših. Lahko plujejo tam, kjer ni sovražnikov oziroma so maloštevilni in če se le-ti približajo, se vkrcajo ter odplujejo. Na tak način so manj ranljivi kot tisti, ki ima pomožno enoto na kopnem.

5. Nato imajo gospodarji morja možnost odpluti s svojega ozemlja in pluti, kamor hočeš, a tisti s kopnega ne morejo iti na dolgotrajno pot, kajti pohodi so počasni in ni možno, če si peš, imeti živeža za dolgo časa. In če že gredo peš, morajo iti skozi prijateljska ozemlja ali si priboriti zmago, mornarica pa se lahko izkrca, kjer ima premoč, kjer pa ni močnejša, se na tako zemljo ne izkrca, ampak pluje mimo, dokler ne doseže prijateljske ali šibkejše dežele od sebe.

6. In kadar Zevs pošlje bolezni na pridelke, so najmočnejši na kopnem silno prizadeti, a najmočnejši na morju le malo. Ni namreč vsa zemlja hkrati okužena⁵, tako da se pomorske sile zalagajo iz dežel, ki so v dobrem stanju.

7. In če se sme omeniti še manj pomembne stvari, ki so posledica njihove prevlade na morju: najprej so se premešali z drugimi in odkrili raznovrstno razkošje; katera koli dobrota iz Sicilije, Italije, Cipra, Egipta, Lidije,

⁵ Avtor ima morda v mislih kugo, ki je Atene prizadela v letih 430–29 in 427, med peloponeško vojno. Atene so izgubile več kot četrtno prebivalstva, med drugimi tudi Perikla, medtem ko druga območja niso bila prizadeta.

Ponta, Peloponeza ali od kjerkoli drugje, vse to je zaradi ene pomorske velesile zbrano na enem mestu.

8. Ker poslušajo tudi vsa narečja, prevzemajo⁶ to iz enega, to iz drugega; Grki sicer raje uporabljajo svoje narečje, način življenja in oblačenja, Atenci pa mešanico vsegrškega in tujega.

9. Glede žrtvovanj, svetišč, svetih obredov ter posvečenih zemljišč je ljudstvo spoznalo, da od revnih ne zmore vsak darovati žgalni dar, si privoščiti gostijo, postaviti svetišča in živeti v lepem, velikem mestu, a je našlo način, kako to doseči. Kot mesto na državne stroške darujejo številne živali, a ljudstvo je tisto, ki se gosti in si po žrebu razdeli daritvena živinčeta.

10. Nekateri bogati imajo v zasebni lasti vežbališča, kopališča in garderobe, a tudi ljudstvo je samo sebi zgradilo mnogo borilnic, garderob ter kopališč in drhal ima od teh več koristi kot maloštevilni bogataši.

11. Edini med Grki in tujci imajo možnost bogateti. Če je kakšno mesto bogato z lesom, primernim za tesianje ladij, kje bo prodajalo brez privolitve pomorske velesile? Kaj pa, če je kakšno mesto bogato z železom ali bakrom ali platnom za jadra, kje bo prodajalo brez privolitve pomorske velesile? Prav iz tega pa imam ladje: les od enega, železo od drugega, baker od tretjega, platno za jadra od četrtega, vosek od petega.

12. Poleg tega jim ne bodo pustili voziti blaga drugam, kjer so kateri koli od naših sovražnikov, ali pa ne bodo imeli možnosti pluti po morju. In tako imam zaradi morja, čeprav nič ne delam, s celine vse to, a nobeno drugo mesto nima niti dvojega od tega; nobeno drugo nima lesa in platna, ampak je tam, kjer je platna v izobilju, ozemlje pusto in brez gozdov. Niti baker in železo nista iz istega mesta niti ni dveh ali treh drugih stvari v enem mestu, temveč je v enem mestu to, v drugem drugo.

13. Pri tem pa ima še vsaka dežela ali štrleč rt ali poleg ležeč otok ali kakšno ožino, da imajo tisti, ki gospodarijo morju, možnost tam prežati v zasedi in ogrožati prebivalce te dežele.

14. Eno pa jim vendarle manjka: če bi Atenci živeli na otoku in vladali morju, bi jim lahko, če bi hoteli, pustošili drugod, in dokler bi vladali mor-

⁶ Atiščina v literarnih besedilih ne kaže znakov prevzemanja besed iz drugih narečij. Zelo verjetno je, da se je pogovorna atiščina, še posebno v pristaniški okolici Pireja, zaradi vpliva množice tujih trgovcev in popotnikov močno razlikovala od literarne atiščine.

ju, se jim ne bi nič zgodilo; niti ne bi trpela njihova dežela niti se ne bi nadejali sovražnikov. Sedaj pa se kmetje in bogati Atenci bolj dobrikajo sovražnikom kot ljudstvo, ki se pač dobro zaveda, da mu ne bodo ničesar požgali niti poklali, zato živi brezskrbno in se ne dobrika sovražnikom.

15. Če bi bivali na otoku, bi bili poleg tega odrešeni še drugega strahu: mesta nikoli ne bi izdali oligarhi niti ne bi ostala vrata odprta niti ne bi napadli sovražniki. Kako naj bi se namreč to zgodilo prebivalcem na otoku? Pa tudi se ne bi nihče, če bi živeli na otoku, vzdignil zoper ljudstvo. Sedaj pa, če bi se uprli, bi imeli prekucuhi upanje v sovražnikih, ki bi jih pripeljali po kopnem; če pa bi živeli na otoku, bi bili brez strahu tudi glede tega.

16. Ker pa je torej nanoslo, da že od začetka niso naseljeni na otoku, zdaj delajo takole: lastnino shranjujejo na otokih zanašajoč se na svojo prevlado na morju, in mirno gledajo, kako se pustoši po Atiki; zavedajo se namreč, da bodo prikrajšani za druge, večje koristi, če se bodo zavzeli zanjo.

17. Dalje, oligarhične države morajo spoštovati zavezništva ter prisege. Če se ne držijo dogovorov ali če zaradi katerega utrpíš krivico, javno razglasijo imena oligarhov, ki so se dogovarjali. Kar pa sklene ljudstvo, se lahko krivdo preloži na enega, ki je govoril ali ki je zahteval glasovanje, sami pa lahko, če izvedo, da je kaj sprejela polnoštevilna skupščina, tajijo, češ: »Nisem bil prisoten in ne soglašam.« In če jim sklenjeno ne ugaja, si izmišljajo nešteto izgovorov, da ne bi naredili, česar nočejo. Tudi če se iz tega, kar je ljudstvo sklenilo, izcimi kaj slabega, obdolžijo nekaj mož, da so delali proti njim in podrli načrte, če pa kaj dobrega, zaslugo pripišejo sebi.

18. Tudi ne dovolijo zasmehovati ljudstva v komedijah in o njem slabo govoriti, da ne bi prišlo na slab glas, za posameznike pa vzpodbujajo, če kdo hoče koga, dobro vedoč, da tisti, ki ga smešijo, ni iz ljudstva niti iz množice, ampak je ali bogataš ali plemič ali vplivnež in da so le redki reveži in predstavniki ljudstva v komediji predmet posmeha in še tisti zato, ker se vmešavajo v tuje zadeve ter si prizadevajo imeti več od ljudstva; tako se niti ne jezijo, če so zasmehovani taki.

19. Jaz vsekakor trdim, da ljudstvo v Atenah ve, kateri državljani so pošteni in kateri pokvarjeni, in ker se tega zavedajo, imajo radi njim vdane in koristne, četudi so slabi, a poštenjake raje sovražijo; niso namreč mnenja, da jim je krepost v korist, ampak v škodo. Temu nasprotno so nekateri resnično naklonjeni ljudstvu, pa niso preprostega rodu.

20. Jaz demokracijo samemu ljudstvu odpuščam, saj je vsakomur, ki dela v svoje dobro, moč odpustiti; a kdor ni iz ljudstva in si je izbral raje živeti v demokratični državi kot oligarhični, nima poštenih namer in je spoznal, da bo v demokratični državi kot podlež laže ostal nerazkrit kot v oligarhično urejeni.

III

1. Pri atenski ustavi ne odobravam takega načina vodenja države. Ker pa so že sklenili imeti demokratično ureditev, se mi zdi, da na način, ki sem ga pojasnil, demokracijo dobro ohranjajo.

Poleg tega opažam, da se nekateri jezijo nad Atenci, ker tam človek včasih ne more urediti zadeve v državnem svetu ali skupščini, čeprav čaka celo leto. Tudi to se v Atenah dogaja, in sicer zaradi ničesar drugega kot zaradi velikega števila primerov, ko ne morejo obravnavati vseh, preden jih odslovijo.

2. In kako bi le mogli, ko morajo kot prvo praznovati toliko praznikov kot nobeno od grških mest (in med katerimi je še manj možnosti za opravljanje državnih poslov), nato morajo reševati toliko zasebnih pravnih, javnih obravnav ter sodnijskih preiskav, da se jih niti vsi ljudje skupaj ne bi mogli lotiti; svet se mora veliko posvetovati o vojaških zadevah, veliko o državnem proračunu, veliko o zakonodaji, veliko o vedno ponajvljajočih se težavah glede mesta, veliko o zadevah zaveznikov, pobirati davek in skrbeti za ladjedelnice ter svetišča; ali je torej kaj čudnega, če se ukvarjajo s tolikimi stvarmi, da niso sposobni obravnavati vseh prosilcev?

3. Nekateri pravijo: "Če ima kdo denar in če pride pred svet ali zbor, ga obravnavajo." Jaz bi se strinjal z njimi, da se v Atenah marsikaj doseže z denarjem in še več bi se doseglo, ko bi jih še več dajalo denar. A dobro vem tudi, da mesto ni sposobno razrešiti vseh zadev prosilcev, ne glede to, koliko zlata in srebra bi kdo ponudil.

4. Razsojati morajo tudi o tem, če kdo ne vzdržuje ladje ali kaj gradi na državni zemlji, poleg tega vsako leto določijo tiste, ki nosijo stroške zborov na dionizijah, targelijah, panatenajah ter na slavnostih v čast Prometeja in Hefajsta.⁷ Sleherno leto postavijo 400⁸ poveljnikov trier in vsako leto mo-

⁷ Dionizije so bile praznovanje v čast boga Dioniza. Decembra so praznovali kmečke dionizije, marca pa velike oz. mestne dionizije. Velike dionizije so se začele s slavnostnim sprevodom in trajale pet dni, med katerimi so uprizorili pet komedij, dve tekmovanji v ditirambu ter tri uprizoritve tragedij in satirskih iger. Targelije so Atenci

rajo obravnavati od njih tiste, ki hočejo. Poleg tega preizkusijo in preverijo⁹ izvoljene uradnike za državne službe, preverjajo sirote ter ujetnikom določijo zaporniške stražarje.

5. To se torej dogaja vsako leto; včasih je treba soditi primere izmikanja služenju vojaščine ter če se zgodi kak drug nepričakovan prestop, kot če pride do kakšnih hudih izgredov ali svetoskrunstva. Zelo veliko še izpuščam, a poglobitno je povedano, z izjemo davčnih uravnav, kar pa se praviloma dogaja na štiri leta. Je torej treba meniti, da se o vsem tem ni potrebno odločati?

6. Naj kdo pove, česa tu ni treba obravnavati. Če pa se le moramo strinjati, da je nujno o vsem razsojati, se mora skozi vse leto, ker niti sedaj, ko razsojajo vse leto, niso sposobni zmanjšati števila prestopnikov zaradi množice ljudi.

7. Po drugi strani bi lahko rekel, da so sodni postopki nujni, a da naj manj ljudi razsoja. Tedaj je neizogibno, razen če deluje zgolj nekaj sodišč, da bo premalo porotnikov v vsakem sodišču ter se bo tako na maloštevilne porotnike laže pripraviti in jih podkupiti, da bodo razsojali precej manj pravično.¹⁰

8. Poleg tega je treba pomisliti na praznike, ki jih Atenci morajo praznovati in med katerimi se ne da soditi. Slavijo dvakrat toliko praznikov kot ostali, a jaz upoštevam samo tiste ki ustrezajo mestom z najmanj prazniki. Ker je tako, trdim, da ni možno, da bi stvari v Atenah potekale drugače kot

praznovali pred začetkom žetve (maj ali junij) v čast boga Apolona. Panatenaje so bile praznik v čast boginje Atene. Vsako leto so konec leta slavili male panatenaje, vsako četrto leto pa so praznovali tudi velike panatenaje, ki so trajale osem dni in med katerimi so izvajali igre, konjske dirke in glasbena tekmovanja, kasneje pa je Pejzistrat dodal še tekmovanje rapsodov (poklicni recitatorji poezije, predvsem Homerjeve). Svečanosti v čast Prometeja in Hefajsta, ki sta veljala za zaščitnika rokodelcev, so bile herojskega značaja in so potekale v oktobru ali novembru. Praznika so slavili z zbornimi nastopi in štafetnim tekom.

⁸ Tukidid omenja, da so imeli Atenci 300 trier, a pravi tudi, da so imeli 100 najboljših trier vedno pripravljenih v rezervi (II, 24, 2), tako da lahko sklepamo, da jih je bilo vsega skupaj res 400.

⁹ Preizkušnja primernosti in ustreznosti kandidatov za javne službe se je imenovala dokimazija. Ta postopek, ko so preverjali kandidatovo starost, stan ali morebitno atimijo, je nadziralo šest državnih uradnikov (tezmoteti).

¹⁰ Ko se je helieja razdelila na več porot, so se oblikovala manjša sodišča oz. sodni zbori, ki so se imenovali dikasteriji. Posamezen porotnik se je imenoval heliast ali dikast in je šele pred vsakim procesom dobil bronasto ploščico s svojim imenom in številko ter barvo sodišča, v katerem je moral tisti dan sedeti. Z velikim številom porotnikov in s ploščicami so poskušali preprečiti podkupovanje.

sedaj, razen da bi uspeli postopoma zdaj to odvzeti, zdaj ono dodati; veliko pa ni mogoče spremeniti, ne da bi okrnili demokracijo.

9. Marsikaj se lahko izmisli, da bi imeli boljši način vodenja države; ni pa lahko iznajti zadovoljivega načina, kako bi bolje vodili državo, a demokracijo ohranili, razen, kakor sem rekel malo poprej, da se postopoma kaj doda ali odvzame.

10. Zdi se mi, da se Atenci ne odločajo pravilno, ker v mestih z vstajami podpirajo ničvredneže. A oni počnejo to namenoma. Ko bi namreč sodelovali s plemstvom, ne bi podpirali svojih somišljenikov, saj aristokracija v nobenem mestu ni naklonjena nižjemu ljudstvu, ampak so v slehernem mestu ljudstvu naklonjeni družbeni izmečki; enaki so pač naklonjeni enakim. Zato Atenci podpirajo tisto, kar jim je blizu.

11. Vsakič, ko so hoteli pomagati plemstvu, jim ni koristilo; temveč je v Bojotiji v kratkem času ljudstvo padlo v sužnost; ko so podprli aristokrate na Miletu, so se le-ti kmalu izneverili in preprosto ljudstvo pobili, ko pa so pomagali Špartancem proti Mesenijcem, so si Špartanci Mesenijce čez nekaj časa podjarmili, z Atenci pa začeli vojno.¹¹

12. Morda bi kdo domneval, da niso bile v Atenah nikomur po krivici odvzete¹² državljanske pravice. Priznavam, da so nekateri po krivici izgubili državljanske pravice, a jih je malo in malo jih ni dovolj za napad na demokracijo v Atenah, in ker je tako, se ne sme ozirati na tiste može, ki so jih upravičeno izločili, ampak če so bili kateri po krivici.

13. Kako bi mogel torej kdo pomisliti, da bi bile v Atenah, kjer nad uradniškimi službami roko drži ljudstvo, večini pravice odvzete po krivici? V Atenah so brez državljanskih pravic tisti, ki niso pošteno upravljali uradniških služb, ki niso pošteno govorili in delovali. Če se upošteva to, ni misliti, da bi tisti brez volilne pravice v Atenah predstavljali nevarnost.

¹¹ Dogodke v Bojotiji lahko umestimo v čas atenskega nadzora nad Bojotijo; od atenske zmage pri Ojnofiti l. 457 do l. 446, ko so bili poraženi v vstaji Bojotijcev pri Koroneji. Dogodke v Miletu uvrščajo v leta 446–43, dogajanja v Meseniji pa v čas tretje mesenske vojne ok. l. 463.

¹² Odvzem državljanskih pravic (atimija) je bila kazen za določene prekrške proti državi ali neprimernega obnašanja. Trajala je lahko določen čas ali do konca življenja.